IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА ТУРИЗМ САЛОҲИЯТИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ҲУДУДИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Мамирова Дилноза Улугбековна
Самарканд шахар 37-мактабнинг география
фани укитувчиси.
https://doi.org/10.5281/zenodo.23204296

Аннотация

Мазкур тезисда Самарқанд вилоятининг туризм салоҳияти, унинг табиий-географик, тарихий-маданий ва ижтимоий-иқтисодий хусусиятлари таҳлил қилинган. Самарқанд вилояти Ўзбекистоннинг туризм соҳасида муҳим ўрин эгалловчи ҳудудларидан бири бўлиб, унинг бой тарихий мероси, меъморий обидалари, зиёратгоҳлари, табиий ландшафтлари ва маданий анъаналари туризмни ривожлантириш учун катта имконият яратади. Тадқиқотда вилоятда туризм салоҳиятидан фойдаланишнинг ҳудудий фарқлари, туризм инфратузилмасининг аҳамияти, тарихий-маданий туризмни ривожлантириш имкониятлари ҳамда мавжуд муаммолар кўриб чиқилган. Шунингдек, туризмни ҳудудий ривожлантириш, туристик маршрутларни кенгайтириш, маҳаллий аҳоли бандлигини ошириш ва туристик ресурслардан самарали фойдаланиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Самарқанд вилояти, туризм салоҳияти, тарихий-маданий туризм, ҳудудий ривожланиш, туристик ресурслар, туризм инфратузилмаси, иқтисодий география.

Кириш

Бугунги кунда туризм жаҳон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири сифатида мамлакатлар ва ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида катта аҳамият касб этмоқда. Туризм соҳасининг ривожланиши аҳоли бандлигини таъминлаш, хизмат кўрсатиш тармоқларини кенгайтириш, инвестицияларни жалб қилиш, ҳудудларнинг иқтисодий фаоллигини ошириш ва миллий маданий меросни асраб-авайлашга хизмат қилади. Айниқса, тарихий-маданий меросга бой ҳудудларда туризм салоҳиятидан самарали фойдаланиш иқтисодий географиянинг муҳим тадқиқот йўналишларидан ҳисобланади.

Ўзбекистон қадимий цивилизациялар шаклланган, Буюк Ипак йўли тармоқлари кесишган ва бой тарихий-маданий меросга эга мамлакатлардан биридир. Самарқанд вилояти ана шу тарихий ва географик хусусиятлари билан мамлакатнинг энг муҳим туристик ҳудудларидан бири саналади. Самарқанд шаҳри асрлар давомида Шарқ цивилизациясининг йирик маданий, савдо ва илмий маркази бўлиб келган. Унинг тарихий обидалари, меъморий мажмуалари, қадимий шаҳарсозлик анъаналари ва маданий муҳити ички ҳамда халқаро туризмни ривожлантириш учун муҳим асос ҳисобланади.

Самарқанд вилоятининг туризм салоҳияти фақатгина тарихий обидалар билан чекланмайди. Ҳудудда зиёрат туризми, маданий туризм, экологик туризм, гастрономик туризм, қишлоқ туризми ва ҳунармандчилик туризмини ривожлантириш имкониятлари

ҳам мавжуд. Шу сабабли вилоятда туризмни ривожлантириш масаласига комплекс, яъни табиий, тарихий, иқтисодий ва ижтимоий омилларни ўзаро боғлиқ ҳолда ўрганиш асосида ёндашиш зарур.

Тадқиқотнинг мақсади — Самарқанд вилоятида туризм салоҳиятидан фойдаланишнинг ҳудудий хусусиятларини ўрганиш, туристик ресурсларнинг ҳудудий жойлашувини таҳлил қилиш ҳамда туризмни ривожлантириш имкониятларини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот объекти — Самарқанд вилоятининг туристик салоҳияти. Тадқиқот предмети — вилоятда туризм салоҳиятидан фойдаланишнинг ҳудудий ва иқтисодий хусусиятлари.

1. Самарқанд вилояти туризм салоҳиятининг шаклланиш омиллари

Самарқанд вилояти Ўзбекистоннинг марказий қисмида жойлашган бўлиб, қулай иқтисодий-географик ўрни, тарихий шаҳарлари ва турли хил туристик ресурслари билан ажралиб туради. Вилоятнинг географик жойлашуви уни мамлакатнинг бошқа ҳудудлари билан транспорт ва иқтисодий алоқаларини ривожлантириш учун қулай имкониятлар яратади.

Туризм салоҳияти деганда ҳудудда туристларни жалб қилиш, уларга хизмат кўрсатиш ва туристик фаолиятни ривожлантириш имконини берувчи табиий, тарихий-маданий, ижтимоий-иқтисодий ва инфратузилмавий ресурслар мажмуи тушунилади. Самарқанд вилоятида мазкур ресурслар ўзаро уйғунлашган ҳолда туризм тармоғининг ривожланишига таъсир кўрсатади.

Вилоят туризм салоҳиятини шакллантирувчи асосий омиллар тарихий-маданий мерос, табиий-географик шароит, транспорт-географик жойлашув, меҳмонхона ва хизмат кўрсатиш инфратузилмаси, маҳаллий маданият ҳамда ҳунармандчиликдан иборат. Самарқанд шаҳрининг қадимий тарихи, меъморий обидалари ва буюк алломалар билан боғлиқ мероси туристик жозибадорликни оширади.

Вилоят ҳудудидаги тоғолди ландшафтлари, сув ҳавзалари, табиий манзаралар ва қишлоқ ҳудудлари экологик ҳамда рекреацион туризмни ривожлантириш учун имконият яратади. Туристик ҳудудларнинг транспорт йўллари, темирйўл ва ҳаво қатновлари билан боғланганлиги туристлар оқимига таъсир қилувчи муҳим шартлардан биридир.

Меҳмонхоналар, овқатланиш корхоналари, экскурсия ва транспорт хизматлари туризмнинг иқтисодий самарадорлигини таъминлайди. Шунингдек, миллий таомлар, урф-одатлар, халқ амалий санъати ва ҳунармандчилик маҳсулотлари туристлар учун қўшимча қизиқиш уйғотади.

2. Самарқанд вилоятида тарихий-маданий туризмнинг ҳудудий хусусиятлари

Самарқанд вилоятида туризмнинг етакчи йўналишларидан бири тарихий-маданий туризм ҳисобланади. Самарқанд шаҳрининг тарихий маркази ЮНЕСКОнинг Жаҳон мероси рўйхатига киритилган бўлиб, бу ҳудуднинг халқаро туристик аҳамиятини оширади. Шаҳарнинг тарихий обидалари нафақат сайёҳларни, балки тарих, архитектура, археология ва маданиятга қизиқувчи тадқиқотчиларни ҳам жалб этади.

Регистон майдони тарихий-маданий туризмнинг энг машҳур объектларидан биридир. Ундаги Улуғбек, Шердор ва Тиллакори мадрасалари Марказий Осиё меъморчилигининг юксак намунаси ҳисобланади. Бибихоним масжиди, Шоҳи Зинда мажмуаси ва Амир Темур мақбараси ҳам шаҳарнинг муҳим туристик ресурсларидир.

Улуғбек расадхонаси Самарқанднинг илм-фан тарихидаги ўрнини намоён этади. Бу объект илмий туризм, таълимий экскурсиялар ва маданий-маърифий саёҳатларни ривожлантириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Вилоятнинг Пайариқ туманида жойлашган Имом ал-Бухорий мажмуаси зиёрат туризмининг муҳим марказларидан бири ҳисобланади. Ушбу мажмуага ташриф буюрувчи зиёратчилар оқими ҳудудда хизмат кўрсатиш, меҳмонхона, овқатланиш ва транспорт инфратузилмасини ривожлантириш учун имконият яратади.

Самарқанд шаҳри асосий туристик марказ сифатида намоён бўлса, вилоят туманларидаги тарихий объектлар қўшимча туристик йўналишларни шакллантириш имконини беради. «Самарқанд шаҳри — Пайариқ — Имом ал-Бухорий мажмуаси» каби маршрутлар туристларнинг ҳудудда қолиш муддатини узайтириш ва туманларда туристик фаолликни оширишга хизмат қилиши мумкин.

3. Табиий ва рекреацион туризм имкониятлари

Самарқанд вилояти туризм салоҳиятида табиий ресурслар ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Табиий ландшафтлар, тоғолди ҳудудлари, сув ҳавзалари ва қишлоқ манзаралари экологик ҳамда рекреацион туризмни ривожлантириш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Табиий ресурслардан фойдаланиш туризмни ҳудудий диверсификация қилиш, яъни туристик фаолликни фақат Самарқанд шаҳрида эмас, балки бошқа ҳудудларда ҳам ривожлантириш имконини беради. Экологик туризм, қишлоқ туризми, фото-туризм, этнотуризм ва агротуризм истиқболли йўналишлар ҳисобланади.

Қишлоқ туризми доирасида туристларга миллий таомлар, маҳаллий урф-одатлар, деҳқончилик жараёнлари ва ҳунармандчилик билан танишиш имкониятларини яратиш мумкин. Бундай туризм маҳаллий аҳоли даромадларини ошириш ва қишлоқ ҳудудларида хизмат кўрсатиш тармоқларини ривожлантиришга хизмат қилади.

Табиий туризмни ривожлантиришда экологик барқарорликка алоҳида эътибор қаратиш лозим. Туристик маршрутларни режалаштиришда табиий ресурсларни муҳофаза қилиш, чиқиндиларни бошқариш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш муҳим ҳисобланади.

4. Туризм инфратузилмасининг ҳудудий ривожланишдаги аҳамияти

Туризм салоҳиятидан самарали фойдаланишда инфратузилманинг ўрни беқиёсдир. Туристик объектлар қанчалик бой бўлмасин, уларга бориш, жойлашиш ва хизматлардан фойдаланиш имкониятлари чекланган бўлса, туризмнинг иқтисодий самарадорлиги пасаяди.

Туризм инфратузилмасининг асосий таркибий қисмларига меҳмонхоналар, жойлаштириш воситалари, автомобиль ва темирйўл транспорт тармоқлари, ҳаво қатнови, овқатланиш корхоналари, экскурсия ва гидлик хизматлари, туристик ахборот марказлари ҳамда рақамли хизматлар киради.

Самарқанд шаҳрида туристик инфратузилма нисбатан яхши шаклланган бўлиб, бу унинг мамлакатдаги асосий туристик марказлардан бири бўлишига замин яратади. Бироқ вилоят туманларида йўлларни яхшилаш, туристик белгилар ўрнатиш, санитария шароитларини таъминлаш ва жойлаштириш воситаларини кўпайтириш зарур.

Туристик объектлар ҳақидаги маълумотларни электрон хариталар, веб-сайтлар ва мобиль иловалар орқали тақдим этиш туристларга қулайлик яратади. Онлайн брон қилиш, электрон чипталар ва аудиогидлардан фойдаланиш хизмат кўрсатиш сифатини оширади.

5. Туризм салоҳиятидан фойдаланиш муаммолари

Самарқанд вилоятида туризм салоҳияти юқори бўлишига қарамай, уни самарали ривожлантиришда айрим муаммолар мавжуд. Биринчидан, туристик объектларнинг ҳудудий жиҳатдан нотекис ўзлаштирилиши кузатилиши мумкин. Самарқанд шаҳрида туристик фаоллик юқори бўлса, айрим туманларда туристик ресурслардан фойдаланиш даражаси паст бўлиши мумкин.

Иккинчидан, айрим туристик объектларда инфратузилма етарлича ривожланмаган бўлиши мумкин. Учинчидан, туристик объектларни тарғиб қилиш ва маркетинг масалалари муҳим аҳамиятга эга. Тўртинчидан, гидлар, таржимонлар, меҳмонхона ходимлари ва туристик менежерларни тайёрлаш зарур.

Бешинчидан, тарихий-маданий объектларни муҳофаза қилиш масаласи долзарбдир. Олтинчидан, мавсумийлик муаммоси ҳам туризм соҳасига таъсир кўрсатиши мумкин. Бу муаммони бартараф этиш учун тарихий, зиёрат, экологик, гастрономик ва қишлоқ туризмини биргаликда ривожлантириш мақсадга мувофиқ.

6. Туризм салоҳиятидан самарали фойдаланиш йўллари

Самарқанд вилоятида туризмни ривожлантириш учун ҳудудий ёндашув асосида комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш зарур. Туристик ресурсларнинг жойлашуви, транспорт имкониятлари, аҳоли бандлиги ва инфратузилма ҳолати ўзаро боғлиқ ҳолда ўрганилиши лозим.

Туристик маршрутларни фақат Самарқанд шаҳри билан чеклаб қолмасдан, вилоятнинг бошқа туманларидаги тарихий, маданий ва табиий объектлар билан боғлаш лозим. Имом ал-Бухорий мажмуаси ва бошқа зиёратгоҳлар асосида махсус туристик маршрутларни шакллантириш, зиёратчилар учун қулай хизматлар яратиш зарур.

Табиий ландшафтлар, қишлоқ ҳудудлари ва маҳаллий маданий анъаналардан фойдаланган ҳолда экологик ҳамда агротуристик йўналишларни ташкил этиш мумкин. Йўллар, меҳмонхоналар, овқатланиш корхоналари, туристик ахборот марказлари ва санитария шароитларини ривожлантириш керак.

Маҳаллий аҳолини гидлик, меҳмон уйлари, миллий таомлар, ҳунармандчилик ва транспорт хизматлари соҳасида тадбиркорликка жалб қилиш лозим. Туристик объектларнинг электрон хариталарини яратиш, онлайн ахборот платформаларини ривожлантириш ва рақамли экскурсиялардан фойдаланиш туристик хизматлар сифатини оширади.

Тарихий обидалар ва табиий ҳудудларни асраб-авайлаш, экологик талабларга риоя қилиш ҳамда туристик объектларнинг барқарор фойдаланилишини таъминлаш зарур.

Хулоса

Самарқанд вилояти Ўзбекистоннинг туризм салоҳияти юқори бўлган ҳудудларидан бири ҳисобланади. Вилоятнинг қулай иқтисодий-географик ўрни, бой тарихий-маданий мероси, табиий ресурслари ва хизмат кўрсатиш имкониятлари туризмни ривожлантириш учун муҳим асос яратади.

Самарқанд шаҳри тарихий-маданий туризмнинг асосий маркази сифатида алоҳида аҳамиятга эга. Регистон майдони, Бибихоним масжиди, Шоҳи Зинда мажмуаси, Амир Темур мақбараси ва Улуғбек расадхонаси каби объектлар вилоятнинг туристик жозибадорлигини таъминлайди. Пайариқ туманидаги Имом ал-Бухорий мажмуаси эса зиёрат туризмини ривожлантириш учун муҳим ресурс ҳисобланади.

Вилоятнинг табиий ландшафтлари, қишлоқ ҳудудлари, миллий маданияти ва ҳунармандчилик анъаналари экологик, агротуризм ва этнотуризмни ривожлантириш имконини беради. Туристик ресурсларни комплекс баҳолаш, инфратузилмани яхшилаш, рақамли технологиялардан фойдаланиш ва маҳаллий аҳолини туризмга жалб қилиш ҳудуднинг туристик рақобатбардошлигини оширади.

Хулоса қилиб айтганда, Самарқанд вилоятида туризм салоҳиятидан самарали фойдаланиш нафақат туризм соҳасининг, балки бутун ҳудуд иқтисодиётининг ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади. Туристик ресурслардан оқилона ва барқарор фойдаланиш янги иш ўринларини яратиш, аҳоли даромадларини ошириш ва ҳудудий ривожланишни жадаллаштиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги Қонуни. — Тошкент, 2019.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг туризм соҳасини ривожлантиришга оид фармон ва қарорлари.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. Туризм соҳасига оид статистик маълумотлар.
4. Самарқанд вилояти статистика бошқармаси. Самарқанд вилоятининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига оид статистик маълумотлар.
5. Ўзбекистон Республикаси Туризм қўмитаси. Туризм соҳасига оид расмий маълумотлар.
6. Самарқанд вилоятининг тарихий-маданий ва туристик ресурсларига оид илмий-тадқиқот ишлари.